چەمکی خۆشەویستی لە شیعرەکانی - پە شێو- دا

سەدیق سەعید رواندزی

چەمکی عەشق‌و خۆشەویستی، پانتایەکی بەرفراوانیان لە ئەزموونی ئەدەبیات بە گشتی‌و لە نێویشیاندا شیعر بە تایبەتی داگرتوە. بەرادەیەك لە زۆر کاتدا، ئەزموون‌و شوناسی شیعری بەشێك لە شاعیران، پەیوەستە بە ئەزموونی خۆشەویستییانەوە لە ژیاندا. تەنانەت ئەگەر ئەم چەمکە لە ئەزموونی نووسینیاندا بهێنینە دەرەوە، ئیدی ئەزموونێکی شیعریان بۆ نامێنێتەوە. بەو مانایەی لە ڕێی عشق‌و خۆشەویستییەوە شیعرەکانیان دەناسرێتەوە. بۆنموونە وەك:ئەراگۆنی شاعیری ناوداری فەرەنسی‌و نزاری قەبانی شاعیری ناوداری عەرەب. بگرە بەشێك لە بۆ چوونەکان لایان وایە، ئەگەر ئەلیزاو بە ڵقیس نەبوونایە، ئەوا ئەو دوو شاعیرە، هێندە نەدەناسران. وەلێ لە سۆنگەی ئەوەی دەیان شیعریان لە بارەی خۆشەویستەکانیانەوە نووسیوە، ئیدی بوونە دوو شاعیری نێودار. بێگومان خۆشەویستی وەك دیاردەیەکی دەروونی‌وکۆمەڵایەتی‌وهاوکات پەیوەندییەکی روحی نێوان مرۆڤەکان، ڕووداوێکی گرنگە لە ژیانی مرۆڤەکان بە گشتی. بگرە لە هەندێ کاتدا ئەو ڕووداوە ژیانی مرۆڤ بە ئاراستەیەك دەگۆڕێت، کە ببێتە مرۆڤێکی جیا لەوەی کە هەیە. خۆشەویستی غەریزەیەکی سروشتییەو لە ناخی هەموومان داهەیەو مرۆڤ بێ خۆشەویستی ناژیت. رووبەرێکی بەرفراوان لە ئەزموونی ئەدەبیات بە گشتی‌و شیعریش بە تایبەتی، رەنگدانەوەی ئەزموونی عشق‌و خۆشەویستییە. تیایدا چیرۆك‌وسەربوردەی عشقی نێوان مرۆڤەکانمان بۆ باس دەکەن، لەوەی کە روویداوە. تاکوئێستاش داستانەکانی وەك: مەم‌وزین‌وشیرین‌و فەرهادوئەسمەروماەرو. .تد، لە نێو ئەدەبیاتی فۆلکلۆری ئێمەدا، بەزیندووی ماونەتەوەو ، نەوەلە دوای نەوە گوێبیستی دەبن. لە کاتێکدا، بە درێژایی ئەو مێژووە چەندین رووداوی تر روویانداون، کەچی لە بیر کراون. وەلێ ئەم داستانانە چونکە پەیوەندییان بە خۆشەویستی هەیە، دەبینین تاکو ئێستاش ماونەتەوە. لە ئەزموونی شیعری کوردیشدا، بە گشت قۆناغەکانیەوە، ئەم چەمکە رەنگدانەوەی هەبوە. چ لە ئەزموونی بیۆگرافیای تایبەتی شاعیراندا، یاخود وەك بابەت‌وکەرەستەیەکی شیعری. هاوکات ئەم خۆشەویستییە، چ خۆشەویستی رەگەزەکەی تر بێت، یاخود خۆشەویستی توخمێکی دیکەی شێوەی نیشتمان‌وسروشت بێت. کە تیایدا شاعیر گوزارشتی لە خۆشەویستی خۆی کردوە، بۆ ئەم رەگەزە. بە تایبەتیش خۆشەویستی رەگەزی بەرامبەر.

پەشێوی شاعیر، یە کێکە لەو شاعیرە دیارانەی ئێمە، کە لە پاڵ شیعری نەتەوەیی‌و شۆرشگێری، لە پاڵ خۆشەویستی بۆ خاك‌ونیشتمان، شیعری خۆشەویستیشی نووسیوە. بەشێکی زۆری شیعرەکانی گوزارشت لەو چەمکە دەکەن‌و رەنگدانەوەی دیاردەی عەشق‌وخۆشەویستین، لە ژیانی خۆیدا. بە تایبەتیش کەزۆرجار باس لەچیرۆکێکی تایبەتی ژیانی شاعیر دەکرێت، پەیوەست بە ئەزموونی خۆشەویستییەوە. ئیدی ئەم ئەزموونە، کاریگەریەکی روحی‌ودەروونی گەورە لە شاعیر دەکات‌ولە سۆنگەی ئەم کاریگەریەتیەوە، چەندین شیعری تەژی لە عەشق‌و خۆشەویستی نووسیوە، لە پاڵ هەڵوێستە نەتەوەیی و نیشتمانیەکانی. خۆشەویستی رەگەزەکەی تر، پانتایەکی گەورەیان لە ئەزموونی شیعری پەشێو داگرتوە. وەك شیعری(کاك) و (نیازم وابوو)و(ئەو پەری تاسە) و (لەدەستم دێ)وچەندان شیعری تر. لە شیعرەکانی پەشێودا، هەست بە خۆشەویستیەکی روحی پاك‌وراستەقینەدەکەین، کە گوزارشتە لە دنیابینی پەشێو بۆ ئەم ئەزموونەی ژیان، لە ساڵانێکی زووی بەر لەئێستادا. لەشیعرەکاندا، پەشێو هاوشێوەی هەر مرۆڤێکی دیکە، کە لە ژیاندا رووبەرووی ئەم ئەزموونە دەبێتەوە، هەست‌وسۆزوخۆشەویستی خۆی دەربریوەوگوزارشتی لەو پەیوەندییە کردوە، کە ئەمیش پەیوەندی خۆشەویستی مرۆڤە، بۆهەر رەگەزێك لە رەگەزەکانی ژیان، بە تایبەتیش رەگەزی بەرامبەر. کە جۆرە خۆشەویستیەکی تایبەتمەندوبەراورد ناکرێت، لەگەڵ هیچ جۆرە خۆشەویستیەکی دیکە. دیارە ئەمەش بۆ سروشتی ئەو جۆرە پەیوەندیە روحی‌و دەروونیە دەگەرێتەوە، کە مرۆڤەکان بە یەکتری دەبەستێتەوە. نەك هەر ئەمە بگرە لە زۆر کاتدا، لە ئەزموونی خۆشەویستی نێوان هەردوو رەگەزدا، پرۆسەی دۆنادۆن دێتە کایەوە، واتە تێکەڵاوبوونی روحی نێوان هەردووکیان، تا ئەو رادەیەی دە توێنەوە لە یەکتری. بە مانایەکی تر لە ئەزموونی خۆشەویستیدا، هەردوو رەگەز بوونی خۆیان لە بوونی یەکتر دەبیننەوە. هەر ئەمەشە وادەکات کاتێ مرۆڤ خۆشەویستەکەی لە دەست دەدات، کۆتایی بە ژیانی خۆی بێنێت. چونکە بە تێگەیشتنی خۆی، ژیانی ئەویش دوای خۆشەویستەکەی کۆتایی هاتوە. ئەمەش پەیوەستە بەو ئاوێزانبوونە روحیەی نێوان خۆشەویستەکان. بێگومان تاکە دیاردەیەك لە ژیانی مرۆڤەکاندا، کە بشێ پێوانە نەکرێت، رادەی خۆشەویستی ئێمەیە بۆ بەرامبەرەکەمان. بەو مانایەی ئەگەر سنوور لەبەردەم هەموو دیاردەکانی دیکەی ژیان هەبێت، ئەوا لە بەردەم خۆشەویستیدا، هیچ سنوورێکی دیاریکراو نییەو، ئەندازەیەك نییە ئاستی خۆشەویستی ئێمە بۆ بەرامبەرەکەمان بکێشێت. هەر ئەمەشە، کاتێ مرۆڤ وەسفی خۆشەویستی خۆی بۆ بەرامبەرەکەی دەکات، هەوڵدەدات ئەم خۆشەویستیە هاوشێوەی هەموو شتێکی ئەم گەردوونە نیشان بدات، تەنانەت بە مەحاڵیشەوە. لەو روانگەیەوە(پەشێو)ی شاعیر دەڵێ:—

بەڵێنی هیچت پێنادەم..
ئەوەندە دەزانم ئێستا خۆشم دەوێی...
ئێستا وەکو هیمۆگلۆبین...
لەنێوخوێنمدا دەگەرێی...

پەشێوی شاعیر، بەمەزندەی خۆی نایەوێت، پێوانەی ئەوە بکات، کەچەنێ خۆشەویستەکەی خۆشدەوێت. یاخود بەڵێنی ئەوەی پێ بدات، کەرادەی خۆشەویستی خۆی بۆ دەربخات، وەلێ ئەوەش دەزانێت وەك هیمۆگلۆبین، لە نێو خوێنی دایە. هیمۆگلۆبین پێکهاتەیەکی سەرەکی خوێنەو، کە ئەو توخمە نەبوو خوێن نابێت. کە خوێنیش نەبوو، ژیانی مرۆڤ نابێت. واتە مرۆڤ بە بێ ئەو توخمە لە پێکهاتی جەستەیدا، بۆ چرکەیە کیش ناژیت. بۆیە دەبینین پەشێوی شاعیر خۆشەویستی خۆی بۆ بەرامبەرەکەی، وەك ئەو پێکهاتە نیشانداوە، بەو مانایەی ئەگەر ئەویش نەبیت، ژیانی پەشێویش نابێت. کەچی سەیر لەوەدایە هێشتا لە روانگەی شاعیر، ئەو بەڵێنە نەدراوە کە پێوانەی

خۆشەویستی ئەو بۆ بەرامبەرەکەی چەندە. لە کاتێکدا دەبێ لەوە زیاتر سنوورێك هەبێ لە خۆشەویستی شاعیر بۆ بەرامبەرەکەی؟ ئەی ئەگەر بەڵێنی پێبدات؟ئەوکات چۆن گوزارشت لەو هەستە دەکرێت؟ کە رادەی پەیوەندی‌وخۆشەویستی نێوان هەردوو رەگەز دیاردەکات. بێگومان ئەمەش هێمایەکە بۆ ئەوەی کە هەرگیز لە بەردەم خۆشەویستیدا، خاڵێك‌و پێوانەیەك نییە، کە سنوورەکانی خۆشەویستی دیاربکات. وەك ئەوەی پەشێو کە بەڵێن بە خۆشەویستەکەی نادات، چەندی خۆشدەوێت، وەلێ لە گەڵ ئەمەشدا بۆ ئەو بووە بە هیمۆگلۆبینی خوێن. لێرەوەش ژیانی شاعیر ئاوێزان بووە بە ژیانی خۆشەویستەکەی، چونکە وەك باسمان کرد، ئەگەرئەو پێکهاتەیە نەبێت لە خوێنی مرۆڤدا، ئەوا ژیانیش نابێت. ئەمەش سرووشتی خۆشەویستی نێوان مرۆڤەکانە بە تایبەتیش هەردوو رەگەزی جیاواز.

لە راستیدا یە کێك لە خەسڵەتەکانی خۆشەویستی، نێوان مرۆڤەکان ئەوەیە، کە ژیانیان ئاوێتەی یە کتری دەکەن‌وبوونی خۆیان لە بوونی یەکتری دەبیننەوە. بۆیە کاتێ دوومرۆڤ لە ئەزموونکردنی خۆشەویستی نێوانیان دانە، ئەوا بەشێوەیەك ژیانیان بەیەکتریەوە گرێدەدەن، تارادەی تەواوکردنی ژیانی یە کتری. هەرئەمەشە وادەکات، کاتێ مرۆڤ خۆشەویستەکەی لەدەست دەدات، ئەویش کۆتایی بە ژیانی خۆی بێنێت. چونکە لە روانگەی ئەودا، زەمەن لەو شوێنە دەوستێ، کە ژیانی خۆشەویستەکەی ئەویش کۆتایی دێت. بۆیە لە ئەزموونکردنی خۆشەویستی نێوان مرۆڤەکاندا، بوون‌وژیان ئەوەنییە کە لە بنەرەتدا دەبینرێن، بە لکو هەموو ژیان بەو ساتانە دەبەسترێتەوە، کە خۆشەویستەکەی تیادایە. واتە بوون‌وژیانی ئەو لێرەدا پەیوەستە بە بوون‌وژیانی مەعشوقەکەی. هەر کاتێکیش، زەمەنی ئەو عەشقە کۆتایی هات، بە مانا روحی‌و دەروونیەکەی، ئەوا زەمەنی فیزیکیش کۆتایی دێت. کە پێوانەیەکە بۆ ژیانی ئاسایی ئێمە. بۆیە لە زۆر کاتدا، لە پرۆسەی خۆشەویستیدا، زەمەن بە مانا فیزیکیەکەی کە رۆژومانگ‌وساڵ دەگرێتەوە، هەستی پێ ناکرێت‌و هەمووزەمەن وابەستەیە، بەوزەمەنە دەروونیەی کە لە ناخی، هەردووخۆشەویستەکە بوونی هەیە، کەئەویش ساتەکانی ئاوێزانبوون‌وگۆرینەوەی رازو نیازە بۆ یەکتری. لەو روانگەیەوە پەشێوی شاعیر دەڵێ:—

تا تۆم هەبێ ئازیزم. ..
من چیم لە مانگ‌و ساڵە...

لەوکۆپلە شیعریەدا، پەشێوی شاعیر تا ئەو ئەندازەیە پەیوەستە بە ئازیزەکەی، کە تەنانەت هەموو زەمەن لە چاوی ئەودا ببینێتەوە.پەشێو، پشت دەکاتە زەمەنی فیزیکی‌وگوێ بەمانگ‌ورۆژوساڵەکان نادات‌وهەموو زەمەن دەبەستێتەوە، بە بوونی ئازیزەکەی. هەروەك خۆشی دەڵێت: چی لە مانگ‌و ساڵە. کەواتە بۆ مرۆڤی عاشق وەك باسمان کرد، زەمەن ئەوەنییە کە چرکەکان دەژمێرێت، بە لکو زەمەن وابەستەیە بە بوونی مەعشوق هەر کاتێکیش زەمەنی دەروونی نێوان، ئەو دوو عاشقە کۆتایی هات، ئیدی زەمەنیش بە مانا فیزیکیەکەی کۆتایی دێت. بە پێچەوانەوەش هەر کاتێك، پەیوەندی نێوان دوو عاشق بەردەوامی هەبوو، ئەوا زەمەنی فیزیکی ئەو بایەخەی نابێت. دیارە ئەمەش پەیوەستە بەو ئاوێزانبوونە روحیەی نێوان دوو مرۆڤ لە ئەزموونکردنی چەمکی خۆشەویستیدا. بەو مانایەی دواجار هەموو زەمەن، لە چرکەکانی نێوانیان دە توێنەوە. ئەمەش گەوهەری راستە قینەی عشقە، کە جەستەو روحی دوو مرۆڤ، لە بۆتەیەکدا دەتوێنێتەوەو دەیانکات بەیەك مرۆڤ. کە هاوشانی یەکتری بن لە ژیانداو بە بێ بوونی یەکتر هەڵنەکەن. بۆیە کاتێ ئەو ئاوێزانبوونە روحیە دروست دەبات، ئەوا دیاردەکانی مەرگ‌و ژیانیش دەبن بە یەکومە حاڵە بتوانن بە بێ یەکتری بژین، یاخود لە هەندێ کاتدا هەردووکیان وەك یە کتری، یە ك چارەنووس هەڵدە بژێرن کە ئەو یش مەرگ‌و مردنە. بۆیە دەبینین کەم نین ئەو چیرۆکە تراژیدیانەی، بە سەرهاتی دوو خۆشەویستمان بۆ دەگێرنەوە، کە مەرگ‌و دابران لە یە کتریان دەکات‌و، بە هۆیەوە کۆتایی بە ژیانی خۆیان دێنن. ئەوان چونکە ژیانیان ئاڵاوەتە یە کتری‌و بوونی خۆیان لە بوونی یە کتری دەبینەوە، ئیدی چارەنووسی ژیانیشیان بە ژیان‌ومەرگەوە، بە یەکەوە گرێدەدەن. ئەمەش پەیوەستە بەو ئاوێزانبوونە روحیەی عشق لە نێوان مرۆڤەکاندا دروستی دەکات. بە رادەیەك ئەگەر رۆژێك‌و بگرە چەند ساتێکی کورتیش دیدەنی یە کتر نەکەن، ئیدی واهەست بکەن ژیانیان تەواو بوە. لەم روانگەیەوە پەشێوی شاعیر دەڵێت:—

لەو رۆژەوەی لەگەڵمانیت...
خۆر سبەینان درەنگ هەڵدێ..

لەو دەربرینە شیعریەدا پەشێوی شاعیر، دابرانی خۆی لە خۆشەویستەکەی، وەك یاسایەکی فیزیکی‌و گەردوونی وێنا کردوە، کە ئەمیش هەڵاتنی خۆری بە یانیانە. شاعیر لای وایە بە یانیان خۆر بۆیە درەنگ گزنگەکانی دەردەکەون، چونکە ئەوی لەگەڵ دانییە. ئەگەر خۆر هێمای دەرکەوتنی رۆژێکی تازەو نوێ بێت، لە ژیانی ئێمەدا، ئەگەر خۆر هێمای رۆشنایی‌وبزرکردنی تاریکی بێت‌ونیشانەی باوەشکردنەوەی ئێمە بێت بە رۆژێکی دیکەی ژیان، ئەوا لای پەشێوی شاعیر، هیچ لەو مانایانە نابە خشێت، چونکە ئەوی لەگەڵ دانییە. بێگومان رەنگە مەبە ستی شاعیر لێرەدا، هەر تەنیا رەگەزی بەرامبەر نەبێت، بە لکو دەشێ نیشتمان بێت. بەڵام هەر کامیان بێت، گوزارشت لە خۆشەویستی مرۆڤ دەکەن، بۆ بەرامبەرەکەی. ئەمەش ئەو دەلالەتە دەگەیەنێت، کە لە ئەزموونی خۆشەویستی نێوان مرۆڤەکاندا، کرداری ئاوێزانبوونی روحی دروست دەبێت. ئەوە دابرانە، ئەو هەستە رەشبینیە لای شاعیر دروست دەکات، کە پێی وابێت خۆر بە یانیان درەنگ هەڵدێت. لە کاتێکدا، لە بنەرەتدا، خۆر هەروەك‌و رۆژانی تر ئاسایی دەردەکەوێت، وەلێ چونکە شاعیر ئەوی لەگەڵدانییە، ئیدی واهەست دەکات، خۆریش لە مەداری خۆی دەرچووەو درەنگ هەڵدێت. بۆیە شاعیر لە میانەی ئامادەنەبوونی ئەویتردا، کە خۆشەویستەکەی شاعیرە، واهەست دەکات خۆریش بە یانیان درەنگ هەڵدێت. ئەمەش دەلالەت لەوە دەکات، کە لە پرۆسەی عشق‌وخۆشەویستی، نێوان هەردوو رەگەزدا، زەمەنی فیزیکی ئەو بایەخەی نییە. چونکە وەك باسمان کرد لەو کاتانەدا هەموو زەمەنی فیزیکی لە زەمەنی دەروونیدا، بەرجەستە دەبێت. بەو مانایەی ئەگەر هەردوو خۆشەویست، ئاوێزانی یەکتری بن، ئیدی زەمەن لەو چەند چرکانە دایەو، بە پێچەوانەوەش هەرکاتێ، لە یەکتری دوورکەوتنەوەو دابران، ئیدی لە روانگەی ئەوان زەمەنیش دەوەستێت. کەواتە زەمەنی نێوان دووعاشق بەرلەوەی زەمەنی فیزیکی بێت، لە بنەرەتدا زەمەنی دەروونییە. بەو مانایەی زەمەن‌وشوێن، لەو ساتانەدا بەرجەستە دەبن، کە دوو خۆشەویست ئاوێزانی یەکتر دەبن، بەبێ ئەوەی بیر لەزەمەنی دەرەوەی، ئەو بەیەکەوەبوونەوەیان بکەنەوە، کە زەمەنی فیزیکیە. هەر ئەمەشە وا لە پەشێوی شاعیر دەکات، کە ساتەکانی دابرانی لە خۆشەویستەکەی، بەوساتانە بچوێنێت، کە رۆژی تیادا درەنگ هەڵدێت. ئەگینا لە بنەرەتدا، خۆر ئاسایی هەروەك رۆژەکانی تر، لە کاتی خۆی هەڵدێت. وەلێ چونکە پەشێو دوورە لە ئازیزەکەی، ئیدی واهەست دەکات، خۆریش درەنگ هەڵدێت. لەراستیدا لە بەشێکی زۆری شیعرەکانی پەشێودا، هەست بە گوزارشتکردنێکی جوانی چەمکی عەشق و خۆشەویستی دەکەین، بۆ بەرامبەرەکەی . بەرادەیەك، کە دەتوانین بە ترۆپکی خۆشەویستی، لە شیعرەکانیدا نیشانی بدەین. بەو مانایەی بە شێوەیەکی هێندە هونەری‌و ئستاتیکیانە، گوزارشت لەو چەمکەدەکات، کە پێشتر گوێبستی نەبووین. وەك ئەو شیعرەی خوارەوە کەدەڵێ:—

گەر سێوێك بوو لەتی دەکەم..
لەتێك بۆ خۆم..لەتێك بۆتۆ...
بزەیەك بوو..لەتی دەکەم..
لەتێك بۆ خۆم..لەتێك بۆتۆ..
خەفەتێکیش بوو...بەشت نادەم..
هەڵیدەمژم وەك تان‌و پۆ...

بێگومان یەکێك لە تایبەتمەندیەکانی، کرداری خۆشەویستی بە خشینە. بەومانایەی هەردوو رەگەز لەدەرەنجامی ئەو پەیوەندیەی لە ئاستی روحیدا بۆیان دروست دەبێت، ئیدی لە هەموو ناخۆشی‌وشادیەکاندا هاوبەشی یەکتر دەبن. خۆشەویستی تاکە دیاردەی ژیانە، کەوا لە مرۆڤ دەکات، بۆ بەرامبەرەکەی بە خشندە بێت. نەك هەر ئەمە بگرە ئامادەی بە خشینە، بێ بەرامبەریش. کەم نین ئەو مرۆڤانەی لە پێناو خۆشەویستەکەیاندا، ئامادەی هەموو قوربانیدانێکن، تەنانەت ئەگەر مەرگیش بێت. بۆیە پەشێوی شاعیریش، ئامادەیە هەرچی خەفەت هەیە، هەڵیگرێت‌وبە شی خۆشەویستەکەی نەدات. ئەم شێوازەی گوزارشتکردن لە خۆشەویستی لەلایەن پەشێوی شاعیر بۆ بەرامبەرەکەی، بە بۆچوونی من لوتکەو ترۆپکی خۆشەویستی دەگەیەنێت. چونکە بەشێوەیەکی ئەوەندە هونەریانەوروحیانە، گوزارشتی لەو پەیوەندیەی خۆی کردوە، کە بە بۆچوونی من نموونەی کەمە لە شیعری کوردیدا. بۆیە ئەگە بکرێ خۆشەویستی بە کێوێکی مەزن بچوێنین، ئەوا پەشێو لە ترۆپکی کێوەکەدایە. . . .